

«پیامدهای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی»

زهرة زارع^۱

چکیده

با گسترده شدن ارتباطات از طریق فضای مجازی و ایجاد ارتباطات جدید با یکدیگر در این فضا، متأسفانه دوستی ها، آشنایی ها و علاقه مندی ها به جنس مخالف تا حد زیادی رشد کرده است. این نوع ارتباط آسیب های جبران ناپذیری به طرفین وارد ساخته و زندگی آنها را به تباهی کشانده و جامعه را دچار ناهنجاری هایی می کند که شاید قابل درمان نباشد. بنابراین لازم است پیامدهای این مهم به طور دقیق مورد بررسی قرار گیرد تا خانواده ها بتوانند علاج واقعه را قبل از وقوع بنمایند. این پژوهش با روش توصیفی و با هدف «شناخت پیامدهای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی» انجام شده است. شیوه جمع آوری مطالب در آن، به صورت کتابخانه ای می باشد. محقق در این تحقیق ابتدا به مفهوم شناسی پرداخته و در ادامه پیامدهای ارتباط با نامحرم را بیان کرده و به این نتایج دست یافته است. الف) پیامدهای فردی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی عبارتند از: ۱- شعله ور شدن تمایلات جنسی ۲- ایجاد اضطراب و احساس نگرانی ۳- تعارض عشق و عقل ۴- خطر به دام افتادگی ۵- افزایش ریسک بروز شکست عاطفی ۶- عدم اعتماد ۷- نادیده گرفتن ضعف های طرف مقابل. ب) پیامدهای خانوادگی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی عبارتند از: ۱- افزایش طلاق و فروپاشی خانواده ها ۲- عدم استقرار از تشکیل کانون خانواده ۳- ازدواج ناپایدار ج) پیامدهای اجتماعی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی عبارتند از: ۱- خیانت به همسر آینده ۲- انحطاط اخلاقی ۳- عدم شناخت معیارهای ازدواج.

واژگان کلیدی: ارتباط با نامحرم، فضای مجازی، پیامد ارتباط با نامحرم.

^۱-طلبه سطح ۲، حوزه علمیه نجمه خاتون (سلام الله علیها)، صفی آباد، zohreh.zarea.1369@gmail.com

مقدمه

خداوند انسان را به صورت زن و مرد آفریده و گرایش این دو به یکدیگر را در وجود آنها سرشته است. ارتباط با نامحرم یکی از مسائلی است که دین اسلام برای آن حد و مرز قائل شده و انسان ها را از گذشتن از این حدود پرهیز داده است. بخشی از ارتباط با نامحرم از طریق گفتگو و در بسیاری از موارد با نگاه به فرد صورت می گیرد. از سویی دیگر با پیشرفت تکنولوژی و وسایل ارتباط جمعی مانند اینترنت، زمینه ارتباطات غیرحضوری زنان و مردان در فضای مجازی افزایش یافته است. اما رابطه با نامحرم برای هر یک از طرفین آسیب های جبران ناپذیری به دنبال دارد.

در زمینه پیامدهای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی منابعی نوشته شده است از جمله مقاله ای با عنوان «ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از دیدگاه فقه امامیه» از خانم راضیه ناطقی نوشته شده است که در آن به اجتناب از ارتباط با نامحرم و حد و حدود شرعی ارتباط با نامحرم در فقه اسلام پرداخته است. مقاله دیگری با عنوان «آسیب شناسی روابط دختر و پسر» نوشته شده است که نویسنده آن مشخص نیست و این مقاله در سایت تبیان چاپ شده است و نویسنده در آن به آسیب های فردی و روانی رابطه دختر و پسر پرداخته است. مقاله دیگری نیز با عنوان «آسیب شناسی ارتباط آزاد دختر و پسر بخش اول» از آقای محمد زارعی توپخانه نوشته شده است که نویسنده در آن به آسیب های ارتباط آزاد پرداخته است.

محقق در صدد است تا با انجام این تحقیق از به دام افتادن جوانان در ارتباط ناسالم جلوگیری نموده و پیامدهای ناشی از ارتباط با نامحرمان را بیان نماید.

حال سوال اساسی که در این جا مطرح می شود این است که پیامدهای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی چیست؟

مفهوم شناسی

محقق در ابتدا قصد دارد معنای لغوی و اصطلاحی کلیدواژه ها را بیان نماید:

پیامد

پیامد در لغت به معنای تبعات و پسآمد آمده است.^۱ موسسه «یونایتد وی آمریکا» (۱۹۹۶) این تعریف را از پیامد ارائه داده است: «مزیت هایی که برای شرکت کنندگان ملی حضور یا پس از حضور در یک برنامه حاصل می گردد که ممکن است به دانش، مهارت، نگرش، ارزش، رفتار، شرایط یا وضعیت ارتباط داشته

^۱ -دهخدا، لغت نامه د خدا، ج ۴، ص ۵۱۹.

باشد؛ مانند کسب دانش بیشتر درباره نیازهای غذایی، بهبود مهارت های مطالعه، پاسخ های موثر تر به تعارض، کسب یک شغل و ثبات مالی بیشتر^۱

ارتباط

ارتباط در لغت به معنای ربط، بستن، بر بستن، بستن چیزی به چیز دیگر^۲ است. ارتباط واژه ای عربی است که از ماده (ربط) و از باب افتعال به معنای بستن است. وقتی گفته می شود (ربط الشی) یعنی آن را بست.^۳

نامحرم

نامحرم در لغت ناشایست، حرام، حرام کرده خدا، حرمت، حرام شده، حرام گردانیده، آنچه از جانب خدا حرام شده باشد بیگانه آنچه از جانب خدا حرام شده باشد، بیگانه^۴ است. نامحرم در اصطلاح فقه به کسی که از محارم نیست، گفته می شود. منظور از محارم کسانی اند که به واسطه یکی از راه های نسب، ازدواج و رضاع، رابطه خویشاوندی با هم پیدا کنند.^۵

فضای مجازی

مفهوم فضای مجازی در اصطلاح در واقع تکنولوژی غرب است، واژه ای است که در خلال دهه ۱۹۹۰ از طریق اینترنت کاربردی عمومی یافت. تعریفی که آکسفورد از فضای مجازی ارائه می دهد چنین است: فضای مجازی، فضایی تئوری است که ارتباطات کامپیوتری در آن رخ می دهد.^۶

پیامدهای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی

ارتباط با نامحرم در سه بخش فردی، خانوادگی و اجتماعی پیامدهایی را به دنبال خواهد داشت. محقق قصد دارد در این تحقیق به پیامدهای هر سه بخش بپردازد.

۱- پیامدهای فردی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی

محقق در این قسمت قصد دارد تا پیامدهایی که باعث می شود فرد از طریق ارتباط با نامحرم به آنها دچار شود را بررسی نماید. این پیامدها عبارتند از:

^۱ - http://lis_aqr_libjournal.ir

^۲ - دهخدا و دیگران ، لغت نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱، بخش ۲، ص ۱۱۱ .

^۳ - راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن ، ص ۳۳۸ .

^۴ - دهخدا و دیگران ، لغت نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۲، ص ۲۶۲۱ .

^۵ - مجتهدی تهرانی، سه رساله: گناهان کبیره، محرم و نامحرم، احکام الغیبه ، ص ۱۰ .

^۶ - سواد رسانه، « مفهوم فضای مجازی در اصطلاح » ، <http://aavaderesane.ir>

۱-۱. شعله ور شدن تمایلات جنسی

در این گونه ارتباطات هر یک از دو طرف ابتدا به حداقل ها راضی و خشنودند و شاید هدفی جز نگاه کردن و سخن گفتن با یکدیگر ندارند، ولی هنگامی که رفاقت و معاشرت حاصل شد، دیگر به این حد قانع نیستند و خواهان ارتباط بیشتری می شوند و به شکلی که قدم به قدم خواسته های دو طرف فزونی می یابد و آنان ارتباط پیشین را به هیچ وجه کافی و ارضا کننده به حساب نمی آورند. حال این سوال پیش می آید که تا کجا می توان این وضع را ادامه داد و تا چه اندازه مصلحت است که آثار مخرب آن را بر اعصاب تحمل کرد؟ خواسته های جنسی انسان تمام شدنی و محدود نیست و شخص هیچ گاه به منحصر کردن ارتباط با یک فرد، قناعت نمی کند و مایل به گسترش این گونه ارتباطات با افراد گوناگون است. اگر کسی تصور کند که در این مسئله سیر یا اشباع می شود سخت در اشتباه است. با کنترل غریزه، می توان آن را از انجام گسیختگی ها رهانید و تا حدی آن را مهار کرد ولی این غریزه، هیچ گاه ساکت و خاموش نمی شود.^۱

از آنجایی که در این نوع روابط نوعی آزادی وجود دارد رفته رفته غرایز جنسی طرفین افزایش یافته و همین غرایز موجب افزایش وابستگی های کاذب می شود. علاوه بر این افزایش غرایز جنسی خارج از چارچوب موجب افزایش تنوع طلبی طرفین می شود. این تنوع طلبی ممکن است به یکی از عادات ناپسند طرفین تبدیل شود و حتی بعد از ازدواج نیز ادامه یابد و فرد را به روابط جنسی با دیگران سوق دهد.^۲

بلاشک یکی از علل اصلی این روابط جنسی ناسالم، دخالت دادن فضای مجازی در روابط زناشویی و نهایت شعله ور شدن بی حد و حساب غرایز جنسی و از هم پاشیدگی روحی و روانی زوج می گردد.

۲-۱. ایجاد اضطراب و احساس نگرانی

گسترش محرک های جنسی، انسان را به رابطه گسترده با جنس مخالف می کشاند و هرگونه شکست در این راه، به آسیب بزرگ تری خواهد انجامید. این نوع رابطه، هیجان ها و التهاب های جنسی را فزونی می بخشد و تقاضای جنسی را به صورت آتشی شعله ور، عطش روحی و خواست اشباع نشدنی در می آورد. در نتیجه با توجه به اینکه روح بشر فوق العاده تحریک پذیر است، اشتباه است که گمان شود تحریک پذیری روح بشر محدود به حد خاصی است هیچ نوجوان پسری از تصاحب دختران و هیچ دختری از متوجه کردن پسران و در نهایت هیچ دلی از هوس سیر نمی شود. تقاضای نامحدود، خواه و ناخواه، منجر به اختلالات روحی و بیماری های روانی می گردد.^۳

^۱ - متشاری، رابطه دختر و پسر، ج ۱، صص ۲۶-۲۵.

^۲ - مصاحب، «رابطه با نامحرم»، <http://mosahab.com>.

^۳ - مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۱۹، ص ۴۳۶.

البته همه این‌ها در صورتی است که تقوا و ترس از خدا وجود نداشته باشد. کسی که تقوا دارد حریم الهی را نگه می‌دارد؛ خداوند او را برای نجات از این گرداب‌ها یاری می‌دهد.^۱

در دوستی‌های موجود بین دختران و پسران، از آنجا که مقاومتی بسیار قوی از طرف پدر یا مادر یا جامعه برای مخالفت از برقراری این دوستی‌ها وجود دارد، این گونه دوستی‌ها با مخاطرات روانی گوناگونی از جمله اضطراب و تشویش همراه است. وجود افکار دیگری چون احساس گناه، نگرانی از تهدیداتی که توسط پسر برای فاش کردن روابطش با دختر صورت می‌گیرد، یک تعارض درونی و اضطراب مستمر را به دنبال خود دارد. بنابراین وجود چنین دلهره‌ها و اضطراب‌هایی که گاهی لطمه‌های جبران ناپذیری بر جسم و روان انسان دارد، از جمله آسیب‌های این گونه روابط است.^۲

در این گونه روابط، افکاری مانند ترس از خانواده و پنهان کردن این رابطه، ترس از دست دادن طرف مقابل، احساس گناه و خیال ازدواج باعث به وجود آمدن ترس، اضطراب و نگرانی می‌شود.^۳

از آنجا که شروع زندگی مشترک نیاز به آداب خاص خود دارد، عدم رعایت آداب در این زمینه و آغاز زندگی مشترک با کمک فضای مجازی موجب چنین نگرانی و دلهره و اضطراب در طرفین می‌شود.

۳-۱ تعارض عشق و عقل

نوع خلقت انسان به ویژه در سن جوانی به گونه‌ای است که جنس مخالف، برای او جاذبه دارد و اگر ارتباط پیوسته بین پسر و دختری برقرار باشد، بعد از مدتی به یکدیگر علاقمند می‌شوند. و اگر این ارتباط و دوستی ادامه یابد از حد عاقلانه گذشته، شیفته و عاشق یکدیگر می‌گردند، تا حدی که معایب یکدیگر را نمی‌بینند. این عشق و علاقه فقط به جهت ارتباط حاصل می‌شود و منشأ آن غریزه جنسی است و به دور از ملاک‌ها و معیارهای منطقی، عقلایی و عرفی می‌باشد. بیشتر جوانانی که اینگونه عاشق می‌شوند، علاوه بر اینکه از جهت سن، شغل و موقعیت خانوادگی دارای شرایط ازدواج نیستند، شناخت کاملی از طرف مقابل و خانواده او نیز ندارند. عقل می‌گوید: این وابستگی به مصلحت نیست و تمام انرژی و نشاط جوان را می‌گیرد به طوری که در عین حال، دل راضی به حکم عقل نیست و روز به روز مایل به روابط بیشتر و نزدیک‌تر است و جای اینکه به عواقب آن توجه کند در پی رسیدن به خواسته‌های نفسانی است و در اینجاست که تعارض عقل و دل که از آن به تعارض عقل و عشق نیز تعبیر می‌شود، رخ می‌دهد.

۱- سلیمانی فرد، «آسیب شناسی روابط دختر و پسر از منظر فرهنگ اسلامی»، ۱ خرداد ۱۳۹۴.

۲- پرسمان، «آسیب شناسی روابط دختر و پسر»، <http://porseman.com>

۳- راسخون، «آسیب های روابط قبل از ازدواج»، http://rasekhoon_net.cdn.am

تجربه ثابت کرده است که ارتباط ناسالم و غیرمتمعارف دختر و پسر در فضای مجازی نه تنها به آشنایی آن نسبت به یکدیگر کمک نمی کند بلکه باعث می شود افراد شاید با این ترفند طرف مقابل را قربانی غریزه جنسی خود کرده و مانع از موفقیت حقیقی فرد در انتخاب فرد مورد نظر می شود.

۳- پیامدهای اجتماعی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی

محقق قصد دارد در این قسمت پیامدهای اجتماعی که افراد از طریق ارتباط با نامحرم در فضای مجازی به آن دچار می شوند را تبیین نماید. این پیامدها عبارتند از:

۳-۱. انحطاط اخلاقی

شکل گیری شخصیت انسان، تابع نوع رفتار کسانی است که با آن رفت و آمد دارد. بنابراین، نوع دوست در تعیین سرنوشت و ساختن حقیقت انسان بسیار مهم است. ریشه بسیاری از مفاسد اخلاقی از همین دوستی ها و روابط، ناشی می شود که سبب سقوط انسان در گناه و معصیت می گردد. دوستی ها و روابط نامطلوب دختران و پسران بزرگترین مانع رشد و کمال انسانی است. دوستی های غیر صحیح باعث می گردد که دختران و پسران به صورت ابزاری در آینه که هر روز تغییراتی در آرایش پوشش حرکات و... داشته باشند و این چیزی جز مشغول شدن به کارهای بی ارزش و دور شدن از هدف اصلی و شناخت خود و شکوفایی خلاقیت ها و عقب ماندن از قله کمال نیست. در این صورت انسان به دنبال خواسته های دیگران است و خودش را فراموش می کند. در آستانه بلوغ، شرم و حیا در هر نوجوان عفیفی مانع از این است که او به طرف مسائل غریزی تنزل کند و با وجود اینکه در این دوران هورمون های جنسی، شخص را تحریک می کنند و به جنس مخالفان متمایل می کنند، اما به جهت همان حجب و حیای فطری، فرد به نوعی احساس حقارت نمی کند. شخصیت های بزرگ و چهره های ماندگار کسانی بودند که با پاکی و تقوا زیسته اند و هرگز عظمت روحی و شخصیت معنوی خود را در قربانگاه نفس و شهوات ذبح نکرده اند؛ اما افسوس که برخی از نوجوانان و جوانان به جهت ضعف اراده و فقدان تجربه و اطلاعات لازم و یا انحطاط و آلودگی محیط زندگی خود و اطرافیان با تسلیم شدن در برابر طوفان غرایز و شهوات آن، پاکی و معصومیت فطری و ذاتی خویش را از دست می دهند و راه تکامل و سعادت ابدی را به روی خود می بندند. اگر از دیدگاه قرآن کریم انسان تعریف شود، میتوان دریافت که روابط دختر و پسر با عظمت و بزرگی انسان سازگار نیست.^۱

امام علی (علیه السلام) به فرزندش امام مجتبی (علیه السلام) فرمود: «نفس خویش را عزیز بشمار و به هیچ پستی و دنافتی، تن مده، گرچه عمل پست، تو را به لذت برساند؛ زیرا هیچ چیز با شرافت نفس برابری نمی

^۱ - رئوف، «آسیب شناسی و پیامد های منفی روابط دختران و پسران نوجوان در جامعه»، فصلنامه علمی رهیافت های نوین در مطالعات اسلامی، شماره یازدهم، تابستان ۱۴۰۱.

کند و به جای عزت از دست داده، عوضی همانند آن نصیبت نخواهد شد و بنده دیگران نباش که خداوند تو را آزاد آفریده است.^۱

همچنین فرمود: «کسی که نفس شرافتمند و با عزتی دارد هرگز آن را با پلیدی گناه، خوار و پست نخواهد کرد.»^۲

امام صادق (علیه السلام) نیز می فرماید: «خداوند تمام کارهای مومن را به خود او واگذار کرده ولی به او اختیار نداده که خود را خوار و ذلیل کند.»^۳

انتخاب دوست در زندگی انسان از موضوعاتی است که هم می تواند انسان را به کمال برساند و هم می تواند به فساد بکشد که متأسفانه در فضای مجازی اغلب دختران و پسران در قالب دوستی استفاده ابزاری شده و به انحطاط و آلودگی آن می انجامد.

نتیجه گیری

عنوان این مقاله «پیامدهای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی» است. ارتباطات گسترده و تنوع مخاطبین در فضای مجازی هم از لحاظ جنسیت و هم از لحاظ تأثیر پذیری از آن به گونه ای است که عدم آگاهی کافی و کنترل آن باعث به وجود آمدن ارتباط ناسالم بین دختران و پسر در این فضا می شود که این ارتباط چه به ازدواج ختم شود چه در میانه راه به جدایی آن بینجامد، مشکلات عدیده روحی و روانی و از هم پاشیدگی زندگی طرفین را در بر دارد. لذا محقق آسیب ها و صدمات این گونه ارتباطات را در فضای مجازی در زمینه های گوناگون مورد بررسی قرار داده است و به نتایج زیر دست یافته است.

الف) پیامدهای فردی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی

۱- شعله ور شدن تمایلات جنسی: عدم درک پیامدهای ارتباط برقرار کردن از طریق فضای مجازی با جنس مخالف را همانند باتلاق طرفین را در خود فرو می برد.

۲- ایجاد اضطراب و احساس نگرانی: هرگونه شکست در روابط مجازی موجب آسیب های بیشتر و شعله ور شدن اضطراب و تشویش می شود.

۳- تعارض عشق و عقل: شیفتگی و عشق به دور از عقلانیت در فضای مجازی، موقعیت افراد را به خطر می اندازد.

^۱- نهج البلاغه: نامه ۳۱.

^۲- نوری طبهرسی، مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۳۳۹.

^۳- کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۶۳.

۴_ خطر به دام افتادگی: عدم شناخت کافی از افراد در فضای مجازی باعث افتادن در دام افراد شیطان صفت می شود.

۵_ افزایش ریسک بروز شکست عاطفی: رفع نیازهای عاطفی و جنسی به هر قیمتی، افزایش بروز شکست عاطفی را در پی دارد.

۶_ عدم اعتماد: روابط افسارگسیخته در فضای مجازی، عدم اعتماد جوان به جنس مخالف و در نتیجه ایجاد مشکل در زندگی مشترک را در پی دارد.

۷_ نادیده گرفتن ضعف های طرف مقابل: رفتارهای مصنوعی در فضای مجازی باعث نادیده گرفتن عیب طرف مقابل و افتادن در دام زندگی مشترک بدون شناخت می شود.

(ب) پیامدهای خانوادگی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی

۱_ افزایش طلاق و فروپاشی خانواده ها: سوء ظن نسبت به ارتباط طرف مقابل با فرد دیگر، رفته رفته به فروپاشی خانواده و افزایش طلاق منجر می شود.

۲_ عدم استقبال از تشکیل کانون خانواده: سوء استفاده از زودباوری دختران باعث می شود تفاوت عشق از هوس دیده نشود و به عدم استقبال از تشکیل کانون خانواده منجر شود.

۳_ ازدواج ناپایدار: احساس زودگذر از طریق فضای مجازی به مرور فروکش کرده و زندگی مشترک را ناپایدار می سازد.

۴_ خیانت به همسر آینده: هزینه کردن سرمایه های روانی و معنوی دختران و پسران برای جنس مخالف در فضای مجازی خیانت به همسر آینده است.

۵_ عدم شناخت معیارهای ازدواج= پذیرفتن تقاضای رابطه در فضای مجازی به بهانه ازدواج بدون شناخت معیارها دختران را به دام می اندازد.

(ج) پیامدهای اجتماعی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی

۱_ انحطاط اخلاقی = ریشه بسیاری از مفاسد اخلاقی، دوستی و روابط ناشی از فضای مجازی است که انحطاط اخلاقی را در پی دارد.

فهرست منابع

* نهج البلاغه

- ۱- اکبری، محمود، راه و رسم دوستی، چاپ سوم، قم: فقیان، ۱۳۸۸.
- ۲- دهخدا، علی اکبر و دیگران، لغت‌نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ، ۱۳۹۰.
- ۳- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، دمشق بیروت: دارالقلم، ۱۴۱۲.
- ۴- رضایی اصفهانی، محمدعلی، روابط دختر و پسر، قم: نسیم حیات، ۱۳۹۱.
- ۵- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم: الشریف الرضی، ۱۳۷۰.
- ۶- کلینی، یعقوب، الکافی، غفاری، علی اکبر، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
- ۷- متشاری، علیرضا، رابطه دختر و پسر، مشهد مقدس: معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی، ۱۳۹۱.
- ۸- مجتهدی تهرانی، احمد، سه رساله گناهان کبیره محرم و نامحرم احکام الغیبت، قم: در راه حق، چاپ ششم، ۱۳۸۱.
- ۹- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، تهران: صدرا، ۱۳۷۶.
- ۱۰- نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، قم: موسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث، بی تا.

مقالات

- ۱- انصاری، علیرضا، «آسیب‌های فردی و اجتماعی روابط دختر و پسر»، ره توشه ی راهیان نور، رمضان ۱۳۹۴.
- ۲- رئوف، شهربانو، «آسیب شناسی و پیامدهای منفی روابط دختران و پسران نوجوان در جامعه»، فصلنامه علمی رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، شماره یازدهم، تابستان ۱۴۰۱.
- ۳- سلیمانی فرد، ندا، «آسیب شناسی روابط دختر و پسر از منظر فرهنگ اسلامی»، ۱ خرداد ۱۳۹۴.

سایت اینترنتی

- ۱_ آواژه، «دوستی دختر و پسر/ فواید و معایب انواع دوستی دختر و پسر»، <http://avajeh.com>
- ۲_ بیاری، علی اکبر، «آسیب شناسی روابط دختر و پسر»، سایت شیعه نیوز، کد خبر ۱۱۳۲۹، ۲۰ آذر ۱۳۸۷، ۱۹ آبان ۱۴۰۳.
- ۳_ پرسمان، «آسیب شناسی روابط دختر و پسر»، ۲۵ تیر ۱۳۹۲، ۱۹ آبان ۱۴۰۳، <http://porseman.com>
- ۴_ ذهن نو، دوستی دختر و پسر، <http://newmiind.com>
- ۵_ راسخون، «آسیب‌های روابط قبل از ازدواج»، ۱۰ آذر ۱۴۰۰، ۱۶ آذر ۱۴۰۳، http://rasekhoon_net.cdn.am
- ۶_ سواد رسانه، «مفهوم فضای مجازی در اصطلاح»، <http://aavaderesane.ir>
- ۷_ مصاحب، رابطه با نامحرم، بی تا، ۱۰ آبان ۱۴۰۳، <http://mosahab.com>
- ۸_ http://lis_aqr_libjournal.ir